PRINCIPIILE DIGITALIZĂRII JUSTIȚIEI
PRINCIPLES OF JUSTICE DIGITALIZATION

CZU: 347.971:004(478) DOI: 10.5281/zenodo.6630259

Maria-Cristina ȚURȚURICA,
doctorandă, USM

Summary
The digitalization of judicial services became a stringent necessity, especially during the worldwide COVID-19 pandemic. Many courts managed to stay operational mainly due to availability of information technologies that they could use, which allowed access to justice for litigants. By using videoconferencing and various online communication platforms, courts across the globe conducted, during 2020-2021, thousands of remote trials. While judicial e-services were essential to ensuring courts' resilience and operability in crisis times and rapid digitalization of the judiciary sounds enticing, it is crucial to promote and implement it carefully, in strict observance of human rights and liberties. Principles governing the functioning of state powers and of the judiciary characteristic for a democratic society, should also be respected. Various international and regional bodies adopted numerous principles for the digitization of public services in general and for digitalization of judicial services in particular. This article identifies and describes various principles that should govern the process of digitization of judicial services, so that the rights of litigants and other parties to a case are not infringed.

Key words: digitalization, judicial *services, principles, artificial intelligence, access to justice, videoconference, Republic of Moldova*

Digitalizarea justiției este un fenomen foarte actual, puternic accelerat de pandemia COVID-19 din anii 2020-2021. Încă înainte de 2020, multe state deja utilizau pe larg tehnologiile informaționale în activitatea instituțiilor publice pentru a oferi o gamă diversă de servicii automatizate publicului. Recomandările internaționale [1] și regionale [2] susțin aceste tendințe. Necesitatea asigurării distanței sociale și restricțiile de călătorie care făceau imposibilă participarea cu prezență fizică a părților la ședințele judiciare au facilitat integrarea rapidă și extinderea tehnologiilor în activitatea sectorului judiciar din multe țări [3] inclusiv în Republica Moldova. Astfel, justițiabilii puteau obține informație despre activitatea instanței, agenda ședințelor și hotărârile judiciare accesând portalul electronic al instanțelor judiciare din Moldova [4]. Instanțele judecătorești au recurs la utilizarea videoconferinței pentru a examina dosarele penale pe perioada stării de urgență [5] ceea ce a făcut posibil accesul la justiție și a contribuit la apărarea drepturilor părților aflate în arest. Tot mai frecvent, reprezentanții sectorului juridic și judiciar discută despre necesitatea extinderii utilizării videoconferinței pentru mai multe categorii de dosare, inclusiv civile, dar și la mai multe etape ale proceselor judiciare, așa precum este permis de către legislația procesuală. [6], [7]. Astfel, legea stabilește posibilitatea organizării ședințelor de judecată prin utilizarea aplicației

de videoconferinţă pentru participarea în cadrul şedinţei de judecată a anumitor categorii de participanţi (*expertul*, în cadrul proceselor civile (art. 154 alin. (4) CPC); *martorul*, în cadrul dosarelor civile (art. 216 alin. (1^1) CPC); *martorul*, în cadrul dosarelor penale (art. 90 alin. (12) pct. 5, art. 110 CPP); *participanţii la procesele civile care nu se pot prezenta în şedinţa de judecată din cauza aflării peste hotarele Republicii Moldova, din cauza executării pedepsei în penitenciarele din Republica Moldova, din cauza internării într-o instituţie medicală sau a dizabilităţilor locomotorii* (art. 213 alin (3) CPC)). În momentul de faţă, însă, chiar dacă cadrul legal prevede o astfel de posibilitate, nu există o practică ca aceste categorii de participanţi să participe la şedinţele de judecată de la distanţă, inclusiv din motivul că de către instituţiile publice responsabile nu au fost încă asigurate condiţiile tehnice de organizare a şedinţelor prin utilizarea aplicaţiei de videoconferinţă.

Totodată, digitalizarea justiţiei urmează să aibă loc cu precauţie, fiind respectate normele legislative şi principiile statului şi a dreptului, a justiţiei, respectarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului, dar şi principiile internaţionale şi regionale privind integrarea noilor tehnologii.

Prin esenţa sa, principiile sunt importante datorită faptului că acestea urmează să direcţioneze actorii implicaţi în dezvoltarea, asumarea sau realizarea anumitor acţiuni, într-un anumit domeniu de interes de cercetare. Astfel, considerăm oportună şi necesară realizarea sarcinii de identificare şi definire a principiilor în această sferă.

În rezultatul investigaţiilor ştiinţifice realizate, constatăm că chiar dacă tematica principiilor care guvernează direcţionarea diferitor domenii de drept relevante reformei în justiţie este destul de larg cercetată, stabilim totuşi lipsa unor eforturi ştiinţifice consolidate, depuse în vederea cercetării, identificării şi definirii principiilor care ar urma să direcţioneze procesele de implementarea a tehnologiilor în contextul modernizării serviciilor judiciare. Lipsa acestor cercetări probabil se datorează complexităţii domeniului, care pe de o parte vizează domeniul judiciar, iar pe de altă parte implică efort tehnologizat, activitate care de fapt prin esenţă, rezultă din domeniul tehnic şi nu juridic. O altă cauză ar fi noutatea relativă a utilizării tehnologiilor informaţionale în sectorul justiţiei din Republica Moldova şi extinderea rapidă a inovaţiilor tehnologice în acest domeniu, proces puternic catalizat de pandemia COVID-19 din anii 2020-2022.

Astfel, completarea acestor lacune poate fi realizată prin cercetarea conjugată atât a principiilor care guvernează domeniul judecătoresc cât şi a principiilor care direcţionează dezvoltarea şi implementarea tehnologiilor informaţionale, ţinând totodată cont şi de contextul public pentru care sunt propuse spre implementare acţiunile de modernizare.

Având astfel în vedere contextul multiaspectual al digitalizării, vom promova în continuare ideea precum că dezvoltările de modernizare a serviciilor judiciare prin implementarea tehnologiilor trebuie asumate şi realizate într-un format în

care să nu lezeze garanţiile deja atribuite prin principiile fundamentale ale organizării statului, sistemului judecătoresc şi a societăţii democratice. La fel, în contextul dezvoltării principiilor de modernizare a serviciilor judiciare prin implementarea tehnologiilor urmează să se ţină cont de drepturile garantate justiţiabililor şi garanţiile oferite subiecţilor implicaţi în realizarea actului de justiţie.

Pe de altă parte, având în vedere faptul că construcţia unor realităţi fundamentate pe context tehnologic implică respectarea principiilor de funcţionare tehnică, vom identifica şi vom promova spre implementare în cadrul procesului de modernizare şi principiile care fundamentează contextul digitalizării justiţiei.

Principii fundamentale ale statului şi dreptului

Am identificat următoarele principii ale dreptului [8] care urmează a fi aplicate procesului de digitalizare a serviciilor judiciare:

- Asigurarea bazelor legale de functionare a statului;
- Garantarea libertatii si egalitatii indivizilor
- Principiul responsabilităţii sociale a indivizilor;
- Principiul echitatii si a justitiei.

Principiile statului de drept de care trebuie de ţinut cont în procesul modernizării serviciilor judiciare sunt:

- Statul se bazează pe supremaţia Constituţiei şi garantează siguranţa şi drepturile constituţionale ale cetăţenilor săi
- Societatea civilă este un partener egal cu statul
- Separaţia puterilor statului în diferite compartimente (legislativ, executiv şi judiciar) cu puteri şi responsabilităţi separate şi independente.
- Atât puterea legislativă, cât şi democraţia în sine sunt legate de drepturile şi principiile constituţionale

Principiile justiţiei

În opinia prof. Alexandru Arseni, din categoria principiilor fundamentale, potrivit cărora se realizează justiţia, fac parte: 1) Principiul legalităţii; 2) Independenţa judecătorului; 3) Neretroactivitatea legii; 4) Prezumţia de nevinovăţie; 5) Accesul liber la justiţie; 6) Garantarea dreptului la apărare; 7) Justiţia este unică şi egală pentru toţi; 8) Folosirea limbii oficiale şi dreptul la interpret; 9) Caracterul public al dezbaterilor judiciare; 10) Folosirea căilor de atac [9].

În aceiaşi ordine de idei, remarcăm că odată cu ascensiunea considerabilă din ultimii ani a tendinţelor de digitalizare a justiţiei a crescut şi numărul de documente care instituţionalizează garanţii şi asigură drepturi şi libertăţi, prin esenţa cărora se încearcă să se prevină eventuale prejudicieri dar şi să se asigure cadru corespunzător de funcţionare a justiţiei. Printre documentele promotoare de principii, pot fi evidenţiate cel puţin următoarele:

La nivel internaşional, Strategia ONU privind Noile Tehnologii, din 2018, care a fost elaborată şi aprobată "pentru a defini modul în care ONU va sprijini utilizarea tehnologiilor şi pentru a facilita alinierea acestora la valorile consecrate în Carta ONU, Declaraţia Universală a Drepturilor Omului şi normele şi standar-

dele legii universal". Din Strategie reiese următoarele principii de aplicabilitate internațională:

- Protejarea și promovarea valorilor globale
- Promovarea incluziunii și a transparenței
- Crearea parteneriatelor
- Utilizarea capacităților existente
- Studiere și interacționare continuă

La nivel regional, Grupul de lucru CEPEJ care a elaborat Carta etică europeană privind utilizarea Inteligenței Artificiale în sistemele judiciare, aprobată de CEPEJ în 2018, a urmărit "oferirea unui cadru și garanții statelor membre și profesioniștilor din domeniul juridic care doresc să creeze sau să utilizeze informații și tehnologii de comunicare și/sau mechanism de inteligență artificială în sistemele judiciare pentru a îmbunătăți eficiența și calitatea justiției." care stabilește următoarele principii:

- Principiul respectării drepturilor fundamentale
- Principiul nediscriminării
- Principiul calității și a securității
- Principiul transparenței, imparțialității și a corectitudinii
- Principiul alegerilor informate "sub controlul utilizatorului"

Principii tehnice necesare a fi considerate în contextul modernizării serviciilor judiciare prin implementarea tehnologiilor informaționale

Principiile pentru dezvoltarea digitală instituite de către Forumul de dezvoltare digitală care a fost fundamentat cu suportul Fundației Bill și Melinda Gates, Agenției Suedeze pentru Dezvoltare Internațională (SIDA), Fondul ONU pentru Copii (UNICEF), Programul ONU pentru Dezvoltare (UNDP), Banca Mondială și SUA. Agenția pentru Dezvoltare Internațională (USAID) și Organizația Mondială a Sănătății (OMS) [10].

Principiile pentru dezvoltarea digitală au fost concepute cu scopul de a ajuta organizațiile atât publice cât și private în procesul de digitalizare, oferind astfel ghidări fundamentale considerate drept esențiale din perspectivă tehnologică. Acestea includ îndrumări pentru fiecare fază a ciclului de viață a softurilor și fac parte dintr-un efort continuu al practicienilor în dezvoltare de a împărtăși cunoștințele și de a sprijini învățarea continuă. Astfel, Forumul de dezvoltare digitală instituie 9 principii pentru dezvoltarea digitală, după cum urmează:

- Elaborează tehnologiile propuse spre dezvoltare împreună cu beneficiarul
- Depune efort pentru a înțelege contextul pentru care se propune implementarea tehnologiilor informaționale
- Dezvoltă tehnologiile ținând cont de scala la care se propune implementarea
- Dezvoltă sisteme cărora le poate fi asigurată sustenabilitatea
- Creează sisteme care pot să genereze date și pot ajuta factorii de decizie să formeze decizii fundamentate pe date

- Creează tehnologii deschise care urmează să creeze realităţi fundamentate pe standarde deschise, date deschise, resurse deschise, inovaţie deschisă

- Reutilizează tehnologiile disponibile şi lucrează asupra îmbunătăţirii lor

- Consideră securitatea şi protecţia datelor în contextul dezvoltării şi elaborării conceptului de funcţionare a tehnologiilor informaţionale

- Dezvoltarea tehnologiilor având la bază principiul colaborării şi asigurării accesului la tehnologiile propuse spre utilizare.

Principiile guvernării electronice

Există o multitudine de elemente care definesc utilizarea masivă a soluţiilor de e-Guvernare în diverse state. În Republica Moldova, principiile guvernării electronice sunt următoarele: [11]

- transparenţă şi parteneriat – toate activităţile se vor desfăşura în mod transparent şi vor fi discutate în mod public, aşa încît să se ţină cont de opiniile, ideile şi propunerile tuturor celor implicaţi;

- accesibilitatea informaţiei – se va respecta dreptul fundamental al cetăţeanului privind accesul la informaţiile oficiale;

- orientare socială – se va ţine cont de interesele cetăţenilor în cadrul implementării guvernării electronice;

- armonizarea cadrului juridic cu reglementările şi standardele internaţionale;

- protecţie şi securitate – se vor respecta drepturile şi libertăţile constituţionale ale cetăţenilor la gestionarea informaţiei, inclusiv protecţia datelor personale ale acestora, fiind asigurat[securitatea informaţională;

- prioritatea aspectelor politice, economice şi sociale comparative cu cele tehnice şi tehnologice;

- principiul "primei persoane" – obligativitatea factorilor de decizie din cadrul instituţiilor publice de a participa activ în procesul de implementare a e-guvernării.

Pe lîngă principiile e-guvernării menţionate *supra,* în procesul digitalizării serviciilor judiciare, se va ţine cont şi de principii adiţionale, enumerate şi descrise mai jos [12]:

Încredere - soluţiile e-Gov niciodată nu vor fi folosite masiv dacă nu există suficientă încredere în funcţionalitatea lor. Deseori, aceste soluţii sunt o reflecţie fermă a instituţiilor care dezvoltă sau sunt managerii acestor soluţii. Dacă o instituţie electorală a unui stat se bucură de puţină încredere, probabil că şi sistemele de vot electronic dezvoltate vor fi utilizate lacunar şi vor fi un subiect permanent de discuţii contradictorii. O e-soluţie în domeniul medicinii care a fost dezvoltată netransparent şi care lucrează ineficient va fi utilizată marginal atât de către specialiştii în domeniu, cât şi de către pacienţi.

Securitatea datelor personale - fiecare utilizator al serviciilor electronice trebuie să fie sigur că datele lui personale nu sunt utilizate abuziv de către cineva şi însuşi cetăţeanul este proprietarul acestor date. Cum funcţionează acest lucru?

Sistemele electronice sunt construite în aşa mod încât orice autentificare sau accesare a datelor personale a oricărei persoane de către o entitate privată sau de stat va lăsa neapărat amprente, iar acestea vor fi vizibile de către proprietarul final al acestor date – cetăţeanul. Şi doar el, în instanţă finală, decide dacă datele sale au fost accesate legal şi în termini permişi (spre exemplu, medicul de familie sau funcţionarul cu care a interacţionat, etc.).În caz contrar, cetăţeanul este în drept să se adreseze instituţiilor competente ale statului care sunt responsabile de protecţia acestor date.

Posibilitate de autentificare electronică asigurată tuturor - atât timp cât certificatele de autentificare electronică vor fi eliberate prin o procedură birocratică separată, uneori costisitoare, consumatoare de timp şi care trebuie repetată frecvent, utilizarea serviciilor e-Gov va rămâne una marginală. Soluţia cea mai simplă şi accesibilă este inserarea în buletinele de identitate a modulelor de autentificare securizată şi semnătură digitală, astfel asigurând majorităţii cetăţenilor accesul la serviciile digitale funcţionale. Este o investiţie minoră care poate aduce beneficii imense în viitor.

Principiul de jos în sus - o soluţie e-Gov va fi utilizată masiv atunci când va fi dezvoltată având drept punct de referinţă necesităţile şi realităţile în care lucrează beneficiarul final: cetăţean, medic, profesor sau funcţionar public căruia îi este destinat acest serviciu. Fără o analiză minuţioasă a acestor necesităţi, fără consultări detaliate şi co-participare a tuturor beneficiarilor şi dezvoltatorilor, vor fi create soluţii nefuncţionale şi care în scurt timp vor fi abandonate. Un alt aspect este cooperarea multisectorială în dezvoltarea lor, inclusiv dezvoltând parteneriate public-private. Drept exemplu, anume funcţionarii publici locali pot cunoaşte cel mai bine ce tip de soluţii e-Gov sunt necesare la nivel local, tot aşa cum nici o instituţie publică ne-specializată nu va avea o expertiză tehnologică mai bună decât companiile private software. Cu mici excepţii, dezvoltarea tuturor e-soluţiilor după modelul centralizat şi piramidal este contraproductivă şi nu are viitor. Şi doar el, în instanţă finală, decide dacă datele sale au fost accesate legal şi în termeni permişi (spre exemplu, medicul de familie sau funcţionarul cu care a interacţionat, etc.). În caz contrar, cetăţeanul este în drept să se adreseze instituţiilor competente ale statului care sunt responsabile de protecţia acestor date.

Programe de educaţie digitală – un stat poate dezvolta mii de servicii de e-Guvernare, dar dacă cetăţenii nu vor şti cum să le utilizeze şi nu vor avea oportunitatea să înveţe acest lucru, soluţiile vor rămâne în mare parte doar proiecte dezvoltate incipient. În sec. XX, un stat responsabil va dezvolta programe de educaţie şi aptitudini digitale pentru toate categoriile de vârstă, pături sociale şi categorii profesionale. Mai mult, ele trebuie perfecţionate constant, în tempoul dezvoltării societăţii digitale în care trăim.

Internetul este un drept social – dacă dorim ca serviciile de e-Guvernare să fie folosite masiv, accesul la conexiuni internet stabile şi accesibile trebuie să fie asigurat pe întreg teritoriul ţării. Acolo unde există regiuni sau comunităţi

dezavantajate, autorităţile trebuie să preia iniţiativa dezvoltării conexiunilor sau a punctelor de acces la internet. Orice clasă în şcoală, orice cabinet medical sau birou al funcţionarilor publici, orice librărie, centru cultural sau instituţie de interes public trebuie să fie conectată la internet. Tehnologiile respective sunt performante şi relativ ieftine.

Alegere – utilizatorii trebuie să aibă oportunitatea alegerii soluţiilor de e-Guvernare pe care le folosesc. Astfel, vor supravieţui doar cele mai eficiente şi funcţionale platforme, iar calitatea serviciilor noilor platforme se va afla în permanentă creştere. Forţarea utilizării anumitor platforme exclusiviste în unele domenii va conduce la neglijarea lor.

Principiul ˝Once only ˝ – dacă un cetăţean este forţat de circumstanţe, regulamente, proceduri sau autorităţi să ofere aceeaşi informaţie mai multor instituţii, există şanse ca această informaţie să fie denaturată sau interpretată neuniform. Prin urmare, trebuie să existe baze de date unice specializate, interconectate şi responsabile pe domenii specifice, oferind informaţii exacte beneficiarilor şi utilizatorilor. Simultan, existenţa unui număr mare de platforme diverse de autentificare şi utilizare a e-serviciilor complică utilizarea largă. Drept exemplu, Estonia a dezvoltat o platforma unică - eesti.ee - care, după o singură autentificare a utilizatorului, conectează toate bazele de date, serviciile disponibile (peste 1 000) şi contactele necesare utilizării lor, prin modalităţi simple şi înţelese.

KISS (Keep it simple and short) – multe ţări dezvoltă sisteme de e-Guvernare complexe, dar care au o rată de utilizare mică, inclusiv din considerentul că sunt greu de folosit, lucrează anevoios, nu au o interfaţă prietenoasă utilizatorului, sunt percepute drept prea complicate şi devin, într-un final, folosite marginal sau abandonate. În contrast, cele mai populare soluţii, sunt intuitive în utilizare, au o interfaţă simplă, evită dublarea unor funcţii sau manipulări de către utilizator, lucrează rapid şi sunt uşor de învăţat. Tehnologiile şi utilajele nu sunt o problemă majoră în implementarea soluţiilor de e-Guvernare - lipsa voinţei şi a leadershipului politic reprezintă însă un obstacol iminent.

Tehnologiile şi utilajele se dezvoltă în progresie geometrică, devin tot mai accesibile, multe state au suficientă expertiză şi specialişti care pot realiza, din punct de vedere tehnologic, practic oricare soluţie de guvernare electronică. Drept exemplu, Estonia a dezvoltat o platforma unică - eesti.ee - care, după o singură autentificare a utilizatorului, conectează toate bazele de date, serviciile disponibile (peste 1 000) şi contactele necesare utilizării lor, prin modalităţi simple şi înţelese.

Corectitudine şi responsabilitate – autorităţile centrale guvernamentale şi instituţiile publice trebuie să ofere suport şi asistenţă persoanelor şi structurilor dezavantajate pentru a le oferi acces egal la servicii. De asemenea, trebuie dezvoltate mecanisme prin care cetăţenii să poată responsabiliza prestatorii de servicii publice, inclusiv digitale. E un mecanism bidirecţional şi de interes reciproc.

De multe ori tehnologiile informaţionale sunt dezvoltate cu scopul de a promova deschiderea şi accesul liber la informaţie. Astfel, în cazul în care optăm pentru

deschiderea sistemului judecătoresc şi construirea cadrului informaţional al sistemului judecătoresc în conformitate cu ideea datelor deschise. Propunem a se ţine cont de Concepţia privind principiile datelor guvernamentale deschise a RM [13], care stabileşte că la deschiderea datelor trebuie să ţie cont de următoarele principii:

1. Deschidere a datelor în mod implicit şi proactiv – date publice din domenii, cît şi datele publice privind performanţa sistemelor şi/sau activităţilor guvernului, inclusiv datele primare, vor fi deschise treptat şi în mod implicit. Autorităţile şi instituţiile publice vor publica în mod proactiv informaţiile cu lipsa barierelor sau cu nivel scăzut de bariere pentru consum şi reutilizare. Sistemele informaţionale noi cu conţinut parţial sau total public vor fi concepute în aşa fel, încît să permită publicarea automatizată a datelor publice.

2. Protecţie a securităţii datelor cu caracter sensibil – vor fi publicate doar datele care nu contravin legislaţiei în vigoare din sfera protecţiei datelor cu caracter personal, secretului comercial, secretului de stat, proprietăţii intelectuale, precum şi altor prevederi din domeniul accesului la informaţie şi protecţiei informaţiei.

3. Deschidere a datelor primare – instituţiile vor publica datele primare, colectate în forma în care au fost colectate de la sursă, cu cel mai înalt nivel de granularitate posibil, în forme dezagregate şi nemodificate. Agregarea sau modificarea se vor efectua pentru anonimizarea datelor şi pentru racordarea la cerinţele legale privind protecţia, securitatea şi confidenţialitatea datelor.

4. Publicare a datelor online – datele vor fi publicate online pentru a facilita accesul publicului larg. Autorităţile şi instituţiile publice vor publica datele deschise pe portalul datelor guvernamentale deschise www.date.gov.md sau pe paginile lor web. Pentru a centraliza referinţe despre aceste date, autorităţile şi instituţiile publice vor oferi link-uri la acestea pe portalul www.date.gov.md.

5. Publicare a datelor la timp - datele vor fi publicate şi actualizate în cel mai scurt timp posibil pentru a păstra valoarea acestora. Frecvenţa actualizării va fi determinată de către autorităţi şi instituţii publice.

6. Publicare a datelor în formate deschise şi procesabile automat – datele deschise trebuie să fie disponibile pentru cea mai largă gamă de utilizatori şi scopuri. Publicarea datelor în formatele deschise şi procesabile automat cresc valoarea acestora. Formatele specifice pentru seturile de date structurate deschise sunt JSON, CSV, XML, ODS, XLS, XLSX şi formatele din domeniul datelor geospaţiale. a) În cazul în care datele structurate sunt colectate şi păstrate în programe de birotică (Word, Excel, etc.) şi este limitată posibilitatea convertirii în formatele sus-menţionate, se admite ca excepţie, publicarea acestora în formatul lor original. b) În cazul în care sistemele informaţionale nu permit exportul datelor în formatele deschise (sus-menţionate), instituţiile vor publica datele în formatele native acelor sisteme.

7. Publicare a datelor angro – publicarea angro a datelor deschise este un mijloc simplu şi eficient de publicare a seturilor de date. În cazul în care instituţia

publică o aplicaţie bazată pe date deschise, ea va publica angro datele servite de această aplicaţie. Datele vor fi disponibile pentru descărcare de pe portalul www.date.gov.md sau pagina web a autorităţii şi instituţiei publice.

8. Descriere a datelor - datele vor fi descrise prin metadate complete, oferind utilizatorilor informaţie despre modul de colectare a informaţiilor, limitările şi alte aspecte importante pentru analiza datelor prezentate. Lista de metadate minime se regăseşte în Metodologia de publicare a datelor deschise, elaborată conform Normelor Metodologice privind implementarea Legii nr. 305, aprobată prin HG nr. 886 din 08 noiembrie 2013. Adiţional, autorităţile şi instituţiile publice vor elabora Catalogul semantic, care va fi publicat ca date deschise şi va conţine clasificatoare, nomenclatoare şi alte resurse informaţionale relevante.

9. Reutilizare a datelor – datele vor fi puse la dispoziţia utilizatorului pe portalul guvernamental de date deschise şi/sau pe paginile-web oficiale ale autorităţilor şi instituţiilor publice în formate ce oferă posibilitatea de a fi prelucrate automat, deschise pentru a fi recuperate, descărcate, indexate şi căutate la dispoziţia gamei largi de utilizatori cu diferite scopuri de reutilizare. Condiţiile de reutilizare a informaţiilor sectorului public prevăzute în Normele metodologice de aplicare a Legii nr. 305 din 26 decembrie 2012, privind reutilizarea informaţiilor din sectorul public, aprobate prin Hotărîrea Guvernului nr. 886 din 08 noiembrie 2013, vor fi aplicate în mod implicit la publicarea datelor deschise.

10. Prioritizare spre publicare –datele pentru publicare vor fi prioritizate astfel pentru a se asigura că cele mai utile date pentru publicul larg vor fi publicate în primul rând. Autorităţile şi instituţiile publice vor colabora strâns cu societatea civilă, mass media, cercetători, dezvoltatori, sectorul privat şi alte părţi interesate în vederea identificării datelor prioritare.

În lumina celor expuse mai sus, statele urmează să promoveze activ utilizarea instrumentelor digitale în cadrul diverselor etape ale proceselor judiciare care vor îmbunătăţi funcţionarea sistemelor de justiţie. cestea având un enorm potenţial de eficientizare şi transparentizare a proceselor şi serviciilor judiciare şi facilitare a accesului la justiţie.

Totuşi, utilizarea tehnologiilor judiciare nu trebuie să neglijeze principiile fundamentale ale statului de drept şi a justiţiei sau să submineze independenţa şi imparţialitatea instanţelor judecătoreşti, drepturile şi libertăţile justiţiabililor şi accesul lor la un proces echitabil şi transparent.

Referinţe bibliografice:

1. UN Secretary-General's Strategy on new Technologies. [citat 15.03.2022]. Disponibil: https://www.un.org/en/newtechnologies/images/pdf/SGs-Strategy-on-New-Technologies.pdf
2. Consiliul Consultativ al Judecătorilor Europeni, Opinia nr.(2011)14 a

CCJE Justiţia şi Tehnologiile Informatice (IT). [citat 15.03.2022]. Disponibil: https://rm.coe.int/1680748207
3. Emma van Gelder, Xandra Kramer and Erlis Themeli. Access to justice in times of corona. [citat 15.03.2022]. Disponibil: https://conflictoflaws.net/2020/access-to-justice-in-times-of-corona/
4. Portalul Naţional al Instanţelor de Judecată. [citat 15.03.2022]. https://instante.justice.md
5. Dispoziţia nr. 3 a Comisiei pentru Situaţii Excepţionale a Republicii Moldova din 15 aprilie 2021. [citat 15.03.2022]. Disponibil : https://gov.md/sites/default/files/dispozitia_cse_nr3_15.04.2021_r_.pdf
6. Codul de Procedură Civilă al Republicii Moldova din 30.05.2003. [citat 15.03.2022]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=129218&lang=ro
7. Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova din 13.03.2003. [citat 15.03.2022]. Disponibil: https://legis.md/cautare/getResults?doc_id=96049&lang=ro
8. Baran N. *Teoria generală a dreptului*, Capitolul 3: Principiile Fundamentale ale dreptului. Noţiune. . [citat 15.03.2022]. Disponibil: https://cis01.central.ucv.ro/csv/curs/tgd/c3.html
9. Arseni A. Autoritatea judecătorească – veritabilă instituţie de realizare a ramurii puterii de stat în condiţiile edificării statului de drept. În: *Revista Naţională de Drept*, 2013, nr. 11, p.
10. Principles for Digital Development. . [citat 15.03.2022]. Disponibil: www.digitalprinciples.org
11. Principiile guvernării electronice. [citat 15.03.2022]. Disponibil: www.eguvernare.blogspot.com.
12. European eGovernment Action Plan 2016-2020. [citat 15.03.2022]. Disponibil: https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/european-egovernment-action-plan-2016-2020
13. Concepţia privind principiile datelor guvernamentale deschise aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 700 din 25-08-2014. . [citat 15.03.2022]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=18535&lang=ro